

הערכה דיאדית רב מימדית קרן גולדברג

תצפית

- ההנחה היא שהתצפית תלמד אותנו על הייצוגים שיש לשותפים לגבי הקשר, העצמי והאחר.
- התצפית מאפשרת רצף של אינטראקציה ללא קטיעה.
- ההערכה עוזרת להבין את פשר הסימפטומים ולסייע בניסוח מטרות טיפוליות.
- עוזרת להבחין בהבדלים ודמיון בין הדיאדות.
- מאפשרת בחינה יותר מדוקדקת של אלמנטים בדיאדה ע"י תצפית חוזרת ונשנית בוידאו.

10 ממדי ההערכה

- בסיס בטוח
- תקשורת
- אפקטים/רגשות בדיאדה
- מובחנות גבולות בין העצמי לבין האחר
- כל אחד בתפקיד שלו
- המרחב הפוטנציאלי
- המשחק
- מנטאליזציה
- הכרה הדדית
- ילד החלום – ילד הסיוט

בסיס בטוח

- הגעת ההורה והילד לראשונה לחדר הטיפול היא דומה ל" סיטואציית הזר" בכך שמעוררת חרדה אצל הילד והתנהגותו של הילד בנוכחות ההורה והמטפל יכולה להעיד על מידת הביטחון שלו בקשר עם ההורה.
- ילד בטוח יעזר בהורה כדי לחוש ביטחון במקום החדש וכדי לחקור אותו.
- הבסיס הבטוח בקשר מאפשר חקירה של העולם הפנימי של העצמי והתעניינות בו, והיענות להתעניינות כזו בצד של מישהו אחר.

בסיס בטוח

- ישנם שלושה דפוסים של חוסר ביטחון בקשר: התקשרות חרדה, אמביוולנטית ובלתי מאורגנת.
- שיבוש הבסיס הבטוח יופיע בצורות שונות שיצביעו על חוסר איזון בין התקשרות לחקירה.
- לעיתים נראה ילד שאינו פנוי למשחק, צמוד להורה כי מוטרד וחרד ועסוק במצבו הרגשי של ההורה (התקשרות חרדה). במקרים אחרים גם אם יתרחק מההורה לזמן קצר, ישוב אליו וחוזר חלילה. (התקשרות אמביוולנטית)
- לעומת זאת יש ילדים שיבטאו "עצמאות כוזבת"- יכנסו לחדר בלי להביט בהורה ובלי להיעזר בו.

על מה מסתכלים?

- האם הילד מסתכל בהורה בכניסה לחדר ובמפגש עם המטפל? האם הוא מדבר אל ההורה ונוגע בו? כל אלה מלמדים על חיפוש ביטחון במקום זה.
- האם הילד בודק את החדק והצעצועים?
- האם המשחק של הילד מקוטע? האם זה בגלל שהוא עסוק בהורה?
- האם הילד פנוי לחקירה תוך שמירת קשר עם ההורה ושימוש בו כנותן ביטחון?
- האם הילד וההורה מגלים עניין זה בזה מעבר להתנהגות הגלויה? האם הם שואלים זה את זה שאלות שנוגעות לכוונותיהם ורגשותיהם ולא רק למעשיהם?

על מה מסתכלים?

- האם הילד מראה "עצמאות כוזבת"? (התקשרות נמנעת)
- האם הילד דואג להורה ופחות פנוי לחקירה?
- האם ההורה מעורר פחד אצל הילד? (התקשרות לא מאורגנת)
- האם הילד פונה לקבלת עזרה?
- האם ההורה מבחין בצורך של הילד בעזרה, מציע עזרה? **דוגמאות 31**

תקשורת

תקשורת טרום מילולית- תקשורת מובלעת "הריקוד של הדיאדה": הבעות פנים, קשר עין, מקצבים, אינטונציות, הדגשים בדיבור, תנוחות גוף ומחוות. קשר עין בדיאדה מעורר בשניהם האם והתינוק תחושת אושר ומקבע את הנטייה לחיפוש קשר. תקשורת מילולית מתפתחת ונוספת לתקשורת המובלעת וצריכה להפוך לתקשורת הדומיננטית.

התקשורת הדיאדית היא מערכת מווסתת הדדית.

התקשורת הדיאדית מורכבת מ:

1. יכולת התינוק לוויסות פיזיולוגי התנהגותי
2. תקינות ובשלות מערכת התקשורת של הילד
3. יכולת המבוגר לקרוא את הסיגנלים של התינוק
4. המוטיבציה והיכולת שלו להיענות באופן מותאם.

תקשורת

- חשוב להעריך את איכות התקשורת בכל אחד מהמרכיבים:
- מה איכות שליחת הסיגנל על ידי המשתתפים?
- האם הסיגנל מתקבל או נהדף?
- האם מקבל הסיגנל נענה לו באופן מותאם?
- התקשורת יכולה להיפגע ע"י הילד, ההורה או שניהם.
- תינוק שאיתותי התקשורת שלו לא נענים ברגישות ועקביות, לא מבסס תחושת סוכנות.
- מה התקשורת הדומיננטית: מילולית או טרום מילולית?
- מה איכות מעגלי התקשורת (מילוליים) ? האם נסגרים מעגלי התקשורת?
- תגובת ההורה לעוצמת הסיגנל של הילד יכולה להיות: מותאמת, מוגזמת או בלתי מספקת. **דוגמא**

תקשורת

- חשוב לשים לב לתקשורת המובלעת . ההנחה היא ששינוי בייצוגים המובלעים הוא עומד בבסיס השינוי ביחסים.
- כשיש פער בין התקשורת המובלעת לגלויה יש בעיה בתקשורת בדיאדה, ויש סיכון לבניית ייצוגים בעייתיים אצל הילד.

על מה מסתכלים?

- הם יש קשר עין בין ההורה והילד?
- האם אצל שני השותפים מרכיבי התקשורת ברורים? אם לא אצל מי ברורים ואצל מי לא.
- מה אופנות התקשורת הדומיננטית? מילולית או גופנית (תלוי גם בגיל הילד)
- האם מרכיבי התקשורת בשני הצדדים ברורים?
- האם עוצמת הסיגנל של הילד וההורה מותאמים?
- כמה מעגלי תקשורת נסגרים? מי סוגר?
- האם התקשורת הגלויה תואמת את הסמויה? **דוגמא כריש**
- האם ישנם ייחוסים חיוביים או שליליים מצד ההורה כלפי הילד ומצד הילד כלפי ההורה.

אפקטים בדיאדה

- האפקטים (שמחה, עצב, כעס, הפתעה וכו') מתפתחים במפגש בין הגופני והמנטלי. האפקטים נחווים בגוף וגם בנפש וניתנים לביטוי בהתנהגויות, בשפה, במשחק סימבולי ובאומנות.
- השפה היא גורם שעוזר לייצוג הרגש בנפש ולוויסות עוצמת ביטוי הרגש
- רגש נחשב מווסת כשהוא נמצא בטווח של עוצמה שאיננה גבוה מדי וגם לא נמוכה מדי, מעין "חלון נוחות". חלון זה מאפשר לשאת את האפקט-החיובי או השלילי- לעשות בו הבחנות ולחלוק אותו עם אחרים.
- ויסות אפקטים הוא משימה מרכזית של יחסי הורה ילד, והוא היסוד להתפתחות העצמי.

אפקטים בדיאדה

- התקשורת בינקות היא בעיקרה אפקטיבית ומתווכת עי ה"כוונון" של האם אל הילד. תגובתה הרגשית גורמת לתינוק לחוש שהיא משתתפת אתו בהרגשתו גם אם האופנות שלה שונה. **דוגמא**
- בדיאדות עם התקשרות בטוחה האם עושה כוונון לאפקט חיובי ולשלילי. בדיאדות בעלות דפוס לא מאורגן אין כוונון לאפקט שלילי.
- התקשורת הרגשית הראשונית האפקטיבית מאופיינת בכוונון רגשי, חוסר כוונון, חוסר ויסות, וחזרה לכוונון וויסות. מחזוריות זו היא ליבת מודל העבודה הפנימי של יחסים בטוחים. הציפייה לסוף טוב מאפיינת התקשרות בטוחה.

אפקטים בדיאדה

- בריטון טוען שהילד מחפש בקשר עם ההורים: מקלט ומשמעות. "המקלט" הוא תחושת הביטחון, המשמעות היא פשר ההתרחשות הנפשית, ההבנה של מה שקרה לילד.
- יש ילדים או מבוגרים שמבטאים את הרגשות רק באמצעות הגוף גם כשיש שפה.
- מצב האופטימלי הוא ביטוי סומטי ומילולי גם יחד. כל מצב בנפרד הוא בעייתי.
- גם ע"פ בנג'מין ויסות אפקטים הוא בראשיתו תהליך בינאישי דיאדי.
- השיתוף ברגש יכול להפוך למורכב לא רק מפני שהעוצמה עלולה להיות מחוץ לחלון הנחות של הילד, אלא שעוצמתו עלולה לחרוג אל מחוץ לחלון ההורה. אז ההורה מתקשה להכילו ולעבדו ונוצר כאוס או חוסר ויסות. האפקט הלא מוסת הופך לבלתי נסבל ופוגע בפרט ובקשר.

על מה מסתכלים?

- אם יש מגוון רב של אפקטים או צמצום לאפקטים בודדים?
- האם לרוב האפקט חיובי או שלילי?
- האם האפקטים מבוטאים בעוצמה, נמשכים זמן רב?
- האם המעברים בין האפקטים ברורים או בלתי צפויים? האם מסתמן קושי במעבר בין אפקטים?
- האם נושאים מסויימים מעוררים אפקטים שליליים?
- האם קיימים רגעים של אושר, צחוק, חיוך רחב, קשר עין על דבר משותף?
- באילו דרכים ההורה מווסת את האפקט של הילד?
- האם האפקט תואם לתוכן? ילד שמחייך כשמאכיל בובה, או מחייך כאשר "הורג" בובה
- איך ההורה והילד מגיבים כשמופיע אפקט שלילי? האם יש יכולת לווסת או יש הסלמה

לתוקפנות מילולית או פיזית. **דוגמאות: 41**

מובחנות, גבולות בין העצמי לאחר

- תחושת ליבת העצמי היא הבסיס לחוויית הנפרדות הגופנית שבלעדיה לא תפתח מובחנות נפשית ולא האינטרסובייקטיביות.
- תחושת "ליבת העצמי" מתבססת והתינוק חש "כיחידה פיזית נפרדת, מלוכדת, קשורה, עם תחושה של סוכנות, בעלות על האפקטים שלו והמשכיות בזמן"
- השגת המובחנות והשמירה על יציבותה במצבים טעונים רגשית היא משימה מרכזית של הדיאדה, כיוון שאי השגתה או התערעורתה מהוות בסיס לפתולוגיה משמעותית.

מובחנות, גבולות בין העצמי לאחר

- ללא בסיס איתן של מובחנות פיזית, מצבים של נפשי, אינטימיות נפשית, ועניין בעולם הפנימי של הזולת יהוו איום על קיומו של הפרט.
- האדם ימנע ממצבים אלה כיוון שהחיבור הנפשי יאיים למוסס גם את המובחנות הפיזית.
- השלכה של "רוחות רפאים" מעולמו של ההורה, מאיימת על התפתחות המובחנות הנפשית רגשית של הילד. הילד יתקשה לפתח עצמי קוהרנטי וחיובי במצב שבו חוויותיו אינן תואמות את מה שההורה משליך עליו. למשל הורים שמשווים את הילד לדמויות מההווה או מהעבר, או מזהים בילד חלקי עצמי לא רצויים שלהם משליכים על הילד.

על מה מסתכלים?

- האם ההורה מתייחס לגוף הילד כאל גוף ה"שייך" לו, להורה, או כאילו שהם גוף אחד?
- האם ההורה והילד לבושים בבגדים זהים?
- האם ההורה והילד יכולים לבחור לעשות דברים שונים, או חייבים לבחור באותו הדבר כל הזמן? כשמחליטים לבחור משחק, האם ברור מי בחר בו?
- האם ההורה מדבר "במקום" הילד?
- האם יש רגעים של שיתוף תוך כדי מובחנות? מצב שבו אין כלל שיתוף הוא בעייתי. מצב תקין כולל גם שיתוף ו"אנחנו" תוך שמירת מובחנות. למשל אבא אומר: "בוא נבנה בית מלגו, אני אעשה קירות ואתה את הגג, בסדר?"
- האם התחושה של הצופה היא שהילד שהוא צופה בו מאוד שונה מהילד שהורה מגיב אליו? **דוגמא 45**

כל אחד בתפקיד שלו

- הורה המזדהה עם תפקידו הרגשי והתפקודי כהורה מאפשר לילד להיות בעמדת ילד המשלימה את עמדת ההורה. עליו לסייע לילד בפונקציות שלא רכש כמו: הרגעה, שמירה על הערך עצמי, הכלה וויסות של רגשות קשים. זה מאפשר לילד להפנים לאורך ההתפתחות את מנגנוני הכלה הוויסות וההערכה העצמית.
- במצבים שלהורה יש קושי בהזדהות עם עמדת ההורה, והוא מזדהה עם עמדת ילד, לעיתים נראה מצבים של "היפוך תפקידים", המטילים על הילד מעמסה ומשאירים אותו חסר דמות מגוננת ותומכת. הוא נותר אז בודד. המצוקה של הילד מעוררת בהורה חרדה וחוסר אונים ולעיתים גם תוקפנות. **דוגמא**
- "ההורה המשחק": הורים ששוקעים לרגרסיה במשחק ושוכחים את הילד.

על מה מסתכלים?

- האם ההורה עוזר לילד להתנהל בחדר, מתווך ומסביר?
- האם ההורה דואג לצרכים של הילד: רעב, צמא, צרכים, חום קור וכו'?
- האם ההורה מרגיע את הילד כשהוא נרגש, מבוהל, כועס?
- האם ההורה משבח את הילד ועוזר לו להתמודד עם כישלון?
- האם ההורה מגונן על הילד?

על מה מסתכלים?

- אילו תפקידים מתגלים במשחק הדמיוני של הדיאדה?
- מי מקבל את תפקיד ההורה במשחק? מי לוקח את תפקיד הילד?
- מי מקבל את תפקיד המכשפה הרעה? מי הפיה הטובה?
- האם יש אפשרות להתחלף בתפקידים או שזו חלוקה קבועה ונוקשה? האם אפשר ליצור "הזדהות צולבת"?
- האם המשתתפים או מי מהם משליך על הצופה תפקיד הוריו?
- אילו תפקידים מושלכים על הצופה?

המרחב הפוטנציאלי

- היכולת של הדיאדה לשמור על המתח בין מציאות פנימית ומציאות ממשית. ליצור מרחב שמכיל גם מציאות פנימית וגם חיצונית.
- המרחב הפוטנציאלי מתקיים בין שניים : בין ההורה והילד. למשל: ההורה והילד שרויים בין הפנטזיה שהמכונת נוסעת על ההר לבין המציאות שהיא מכונת צעצוע על השטיח.
- האחריות הרבה יותר לשמירה על מרחב פוטנציאלי היא של ההורה כשמדובר בילד צעיר.
- קשיים בשמירה על המרחב הפוטנציאלי:
- כאשר קוטב הפנטזיה קורס לקוטב המציאות: הכל מציאותי ולא נותר דבר מהדמיוני
- **דוגמאות 53**
- כאשר קוטב המציאות קורס לתוך הפנטזיה: המחשבות, הרגשות והדמיונות הופכים לממשיים. בצורה קיצונית זהו מצב פסיכוטי. יש זהות בין הפנים לחוץ.
- ברוב המקרים המרחב הפוטנציאלי קורס כאשר הנושא מעורר חרדה באחד המשתתפים או בשניהם.

על מה מסתכלים?

- האם הדיאדה יוצרת מרחב פוטנציאלי ושומרת עליו?
- באיזה עיסוק המרחב נוצר לרוב- במשחק, בשיחה, במשחק לוח?
- מי משותפי הדיאדה שובר את המרחב?
- באילו נושאים של המשחק או השיחה המרחב נשבר?
- איך המרחב משוקם? מי משקם אותו?
- **דוגמא 54**

המשחק

- משחק משותף מתקיים בקשר בטוח ומתרחש בשטח החפיפה בין שני עולמותיהם של המשתתפים. הוא מהווה מרחב אינטרסובייקטיבי בטוח ומעשיר כשהיחסים תקינים.
- הגישה האינטרסובייקטיבית מסתייגת מחיפוש המשמעות כדבר מרכזי בעבודת המטפל, ורואה בבניית החוויה הבינאישית והשגת היכולת לשחק את עיקר החשיבות של המשחק.
- ילד שאינו משחק, כיוון שהילד אינו בטוח דיו, יפתח עצמי כוזב. במקרה זה תפקיד המטפל לסייע לו לשחק.

המשחק

- קשיים במשחק משותף הורה-ילד: כשילד משחק הרבה זמן לבד בנוכחות ההורה ואין שיתוף יש בעיה ביחסים. יתכן שההורה דיכאוני ולא מעורב, נבוך לשחק, לא יודע איך לשחק, חודרני מדי והילד נמנע ממנו.
- ילדים עם קשיים התפתחותיים יכולים להתקשות בשיתוף.
- משחק בעל אופי טראומטי.

המשחק- על מה מסתכלים?

- האם יש משחק? האם תואם את גיל הילד?
- האם המשחק סימבולי דמיוני?
- האם המשחק מלווה בהנאה?
- האם יש בו יצירתיות וחידוש?
- האם המשחק משתנה מפגישה לפגישה?
- האם המשחק תואם גיל?
- מקוטע או רציף, מה קוטע אותו?
- מה הנושא?
- התאמה מגדרית , תגובת ההורה למשחק לא תואם מגדרית
- אילו אפקטים יש במשחק?
- אילו יחסים מתגלים בין הדמויות? טיפול וטיפוח או הרסנות ועוינות?
- מבנה המשחק וזהות המשתתפים? מבנה דיאדי או משולש

- מנטליזציה: היכולת לראות את הזולת ואת העצמי כבעלי עולם פנימי של כוונו, משאלות רגשות וכו, ולקשר את ההתנהגות למונחים מנטליים אלה. בדרך זו ההתנהגות מובנת יותר, מקבלת משמעות וניתנת לניבוי. המנטליזציה היא המפתח להתנהלות בינאישית תקינה. היא נרכשת ביחסי הילד עם הוריו ואחיו.
- בטרם נרכשת המנטליזציה הפרט מתייחס בשלוש אופנויות המכונות "טרום מנטליזציה" לקשר בין המציאות לעולם הפנימי:
- אופנויות טרום מנטליזציה:

- אופנות "משוואה נפשית": אין הבחנה בין מציאות נפשית לחיצונית. המחשבה זזה למציאות, ההנחה היא שמה שאני חושב גם אחרים חושבים כי אין הבדל בין מחשבתי למציאות.
- אופנות העמדת פנים: יש מציאות נפשית ללא התייחסות למציאות הממשית עצמה. למשל בזמן משחק, הרגש והדמיון קובעים את ההתנהגות.
- אופנות טלאולוגית: כאשר התוצאה עצמה בלבד קובעת את ערך ומשמעות ההתנהגות, "אם אחרת לפגישה סימן שלא איכפת לך ממני"

קשיים במנטליזציה הורית

- מנטליזציה הורית היא יכולת ההורה לדמיין את העולם הפנימי של הילד או את המצבים המנטליים שלו "כאן ועכשיו", ולהבין שהתנהגות הילד מונעת ע"י עולמו הפנימי, עולם משתנה ודינמי.
- המנטליזציה ההורית היא:
 1. התעניינות וסקרנות בקשר למצבים מנטליים.
 2. הכרה בכך שמצבים מנטליים אינם "שקופים" כלומר אי אפשר לדעת אותם בודאות אלא רק להיות סקרן לגביהם ולהתעניין בהם.
 3. הורים עם מנטליזציה לקויה יפגינו אופנויות של טרום מנטליזציה, למשל תגובה לילד ע"פ תוצאות התנהגותו בלבד, ללא התחשבות בכוונת הילד.

קשיים במנטליזציה הורית

- שתי צורות לקושי במנטליזציה הורית:
 - 1. חוסר רפלקטיביות: האמונה של ההורה שהוא יודע בוודאות מה יש "בראש" של הילד, בתאור במונחים גופניים בלבד, בייחוס כוונות שליליות לילד, בחוסר יכולת ל"היכנס לראש" של הילד, להבין אותו מנק מבטו.
 - 2. רפלקטיביות מוגזמת: תיאור מופרז, מפורט, מעוות פרשני באופן מוגזם וחודרני של העולם הפנימי של הילד, לא ביחס ישיר כלשהו להתנהגות שלו.

דוגמא 64

על מה מסתכלים?

- האם ההורה מייחס לילד כוונות, תכונות או מחשבות שליליות?
- האם ההורה מתייחס רק להתנהגות?
- האם ההורה מגלה ודאות בכל הנוגע לעולם הפנימי של הילד?
- האם ההורה מקשר בין ההתנהגות שלו לבין הרגש של הילד?
- האם ההורה מתלונן שאינו מבין את הילד שלו?
- האם ההורה נדבר על העולם הפנימי שלו עצמו?
- האם ההורה מחבר רגשות להתנהגויות?
- האם ההורה מקשר בין העולמות הרגשיים שלו ושל הילד?

הכרה הדדית- על מה מסתכלים?

• אינטרסובייקטיביות באופן מיטבי נשענת על היכולת להכרה הדדית, הכרה של כל פרט בדיאדה בנבדלותו ובנפרדותו של השותף, הכרוכה בהכלת המתח הקבוע שיוצרת הנפרדות הזו בין שני סובייקטים.

• האם בחדר יש שתי יחידות דעת נפרדות?

• האם יש שתי יחידות דעת שלא נפגשות?

• האם הילד מתייחס להורה כהרחבה של עצמו, מעין יד נוספת?

• האם ההורה מתייחס לילד כמי שאין לו רצון, יוזמה או העדפה משלו?

• מי נעתר ומי מתמסר? **דוגמא עמ 68**

ילד החלום – ילד הסיוט

- האם האינטראקציה מתאימה לילד צעיר או מבוגר יותר?
- האם יש אצל ההורה תנודות במצב רוח בין דיכאון, הכחשה או מאניה?
- האם ההורה מאשים עצמו ומעיר הערות המעידות על חוסר ביטחון עצמי?
- האם ההורה אומר דברים המפחיתים בערך הילד?
- האם יש הימנעות ממגע וקשר עין עם הילד?
- האם יש חריגות בהופעת ההורה או הילד?